

Maria Piotrowska

Przekład – przekraczanie barier

Wstęp – przekład i bariery

Główną tezę przeprowadzonego studium jest twierdzenie, iż tłumaczenie jest przekraczaniem barier i rozumieniem innych punktów widzenia. Tak postawiona teza jest pretekstem do rozważań na temat wielowymiarowości przekładu z jego uwarunkowaniami psychologicznymi i socjologiczno-kulturowymi, z których wyłaniają się trzy kluczowe pojęcia: „bariera”, „przekład” i „punkt widzenia”. Zaczniemy od pierwszego z nich, który zrobił ostatnio wielką karierę, powiedzielibyśmy potocznie. Występuje wszędzie i stanowi punkt odniesienia w wielu kontekstach: od polityki społecznej współczesnej Europy do interdyscyplinarności nauk. W kontekście przekładoznawczym bariera jest szczególnie nośnym pojęciem, a jej przekraczanie niejako wbudowane w dynamikę samej dziedziny.

Bariery konotują zmiany i przesunięcia cywilizacyjne, również kulturowe, przekładowe i przekładoznawcze. Kontekst otwartego, globalnego świata i zmian w nim zachodzących wywołuje potrzeby dialogu między kulturami i konieczność mediacji językowej na skalę i w tempie wcześniej niemożliwymi. Wielokulturowość i wielojęzyczność; instytucje globalne i korporacje; rewolucja komunikacyjna i wirtualność; szybkość i tryb przekazu informacji oraz medialność – te wszystkie zjawiska świadczą o procesie pokonywania barier, który, owszem jest nasilony w XXI wieku, ale nie jest bynajmniej domeną nowoczesności. Jednym z wyznaczników przekraczania barier w obszarze przekładu jest stopniowe wychodzenie tłumacza z cienia anonimowości. Od końca XX wieku głos tłumacza słychać coraz wyraźniej, a Kapuściński w swojej wypowiedzi¹, do której wrócimy, wręcz nazywa go „postacią XXI wieku”.

Bariery i granice są tematem głównym dziewiątego Kongresu Europejskiego Stowarzyszenia Translatologicznego EST (*the European Society for Translation Studies*)², który odbył się na Uniwersytecie w Aarhus we wrześniu 2016 roku. Andrew Chesterman będący jednym z zaproszonych wykładowców plenarnych na tym Kongresie właśnie bariery i granice określił jako „temat dnia”³.

¹ R. Kapuściński, *Tłumacz – postać XXI wieku*, [w:] *Podróże z Ryszardem Kapuścińskim. Opowieści trzynastu tłumaczy*, red. B. Dudko, Wydawnictwo Znak, Kraków 2007.

² <http://www.est-translationstudies.org> (3.02.2017).

³ “It’s one of the themes of the day” Andrew Chesterman, <http://bcom.au.dk/current/nyheder/news-item/artikel/borders-and-boundaries-qa-with-andrew-chesterman> (16.01.2017).

Drugi omawiany termin automatycznie kieruje nas w stronę dylematu, czy przedmiotem dociekań jest przekład czy tłumaczenie? Czy sam przekład, a więc praktyka, czy studia nad nim, a więc współczesne przekładoznawstwo? Czy mówimy o sztuce, czy nauce stosowanej? Unikając w zasadzie fundamentalnych rozstrzygnięć, które wielokrotnie podejmowano na gruncie przekładoznawczym, chcę zwrócić uwagę na to, że o przekładzie mówimy w różnych dyskursach, a samo pojęcie jest wieloznaczne. W niniejszym artykule posługujemy się terminem „tłumaczenie” w sposób inkluzywny, w odniesieniu zarówno do przekładu ustnego, jak i pisemnego. W obu typach tłumaczeniem w większości kontekstów określamy działania praktyczne, natomiast określenie „przekład” jest zorientowane bardziej teoretycznie i abstrakcyjnie, aczkolwiek rozgraniczenie to nie ma jednoznacznego umocowania terminologicznego w literaturze przedmiotu.

Dwoista natura tłumaczenia, widoczna już w samych nazwach podmiotu, była wielokrotnie traktowana w dyskusjach teoretycznych nie tylko przez badaczy przekładu, ale również przez literatów, językoznawców, filozofów i przede wszystkim, samych tłumaczy⁴. Wzajemna relacja praktyki i teorii tłumaczenia, kształtująca się od zupełnej negacji do akceptacji i uwzględniania pożytków płynących ze zwrotnego wzmacniania się, stanowiła jedno z kluczowych zagadnień w rozważaniach przekładoznawczych po publikacji artykułu Jamesa Holmesa *The Name and Nature of Translation Studies*⁵, który uznano za tekst kładący kamień węgielny pod europejskie przekładoznawstwo. Nowa dziedzina zaczęła budować własny aparat pojęciowy i terminologiczny, a wśród podstawowych jej pojęć „teoria przekładu” zajmowała ważne miejsce; ważne acz nie jednoznaczne – użyta liczba pojedyncza nie odzwierciedlała ówczesnego stanu rzeczy i wkrótce teoretycy przekładu byli zgodni w poglądach, iż można jedynie mówić o teoriach przekładu, a nie jednej spójnej teorii. W przekładoznawstwie wielorakie punkty widzenia na to, co stanowi istotę tłumaczenia i na jakim fundamencie teoretycznym można oprzeć badania nad przekładem, doprowadzają do stałego rozbudowywania przekładoznawczych obszarów badań i przekraczania barier teoretycznych.

Tak więc przekład/tłumaczenie i bariera są nośnym połączeniem. Zobaczmy, jak jest ono realizowane w dwóch wymiarach: społecznym i psychologicznym.

Społeczne uwarunkowania przekładu i przekład środowiskowy

W historii ludzkości, dokąd sięga pamięć i rejestr działań komunikacyjnych człowieka, porozumiewanie się między barierami języków i kultur jest naturalnie wbudowane w tę komunikację. Właściwie, można powiedzieć, że sięga poza obszar pamięci i rejestrów historycznych, ponieważ niektóre wyobrażenia związane z tłumaczeniem, jak to o pomieszaniu języków i Wieży Babel, wchodzą w sferę nie tyle

⁴ Obok rozważań nad teorią i praktyką przekładu, klasyczne dychotomie przekładowe omawiają np. opozycję między tłumaczeniem jako sztuką a nauką i rzemiosłem; opozycję przekładu literackiego i nieliterackiego, ustnego i pisemnego, procesu i produktu; opozycję między traktowaniem tłumaczenia wyłącznie w kategoriach zawodowej działalności, czy również obszaru badań naukowych.

⁵ Tekst był najpierw wygłoszony jako referat konferencyjny, a następnie kilka lat później opublikowany. J.S. Holmes, *The Name and Nature of Translation Studies*, [w:] *The Translation Studies Reader*, red. L. Venuti, Routledge, London–New York 1978/2000, s. 172–185.

faktów, ile fantazji i legend lub wierzeń. Oczywiście historia przekładu i tłumaczeń, coraz częściej podejmowana jako temat i wręcz dziedzina badań naukowych, zajmuje się faktami tłumaczeniowymi, a hermeneutyczna interpretacja zjawiska ludzkiej komunikacji na przestrzeni dziejów, poparta konkretną wiedzą, jest pasjonującą eksploracją pozycji człowieka w społeczeństwie oraz kulturotwórczej roli tłumacza i przekładu. Próba wyobrażenia sobie, jak toczyłaby się historia naszej cywilizacji bez możliwości przekładania myśli, głosów, tekstów i komunikatów między językami, nie może być udana. Stąd coraz więcej badaczy, doceniając rolę przekładu i tłumacza, dokłada wysiłku, aby tę historyczną doniosłość i wagę przedstawić naukowo (patrz Bibliografia – aneks historyczny).

Przez społeczne uwarunkowania przekładu rozumiemy również to, w jaki sposób społeczny kontekst kreujący potrzeby tłumaczeniowe rozwija się historycznie, kształtuje geograficznie i kulturowo. Przykładem tych uwarunkowań jest kontekst przekładu środowiskowego, który otrzymał swoją nazwę *community interpreting* w XX wieku, ale którego historia sięga antycznych kontaktów dyplomatycznych, handlowych, militarnych i kulturalnych. Ciekawym opracowaniem tematu w kontekście ibero-amerykańskim jest książka Marzeny Chrobak pt. *Między światami*⁶.

Tłumaczenie środowiskowe jest najstarszym historycznie udokumentowanym rodzajem przekładu. Jest także barwnym i niezwykle pasjonującym, aczkolwiek często dramatycznym elementem wzajemnego kontaktu różnych kultur i światów, co widać po sposobie, w jaki przekładoznawstwo historyczne traktuje malownicze postacie takich tłumaczek, jak Sacajewa⁷ czy Doña Marina⁸.

Definicja tłumaczenia środowiskowego zaczerpnięta z bazowej publikacji Małgorzaty Tryuk na ten temat w Polsce brzmi następująco:

W dobie współczesnej ten typ przekładu odnosi się do wszystkich typów tłumaczenia ustnego, dzięki którym jest możliwa komunikacja między osobami niemówiącymi w języku oficjalnym danego kraju a przedstawicielami instytucji publicznych świadczących różnego typu usługi, w celu zapewnienia pełnego i sprawiedliwego dostępu do tych usług (prawnych, edukacyjnych, medycznych, socjalnych czy innych)⁹.

Wykonując tłumaczenia dla sądu, na policji, w szpitalach i innych placówkach ochrony zdrowia, dla różnych urzędów (również urzędów imigracyjnych), w instytucjach publicznych, w szkołach, w ośrodkach dla uchodźców, biurach pomocy społecznej oraz w sytuacjach kryzysów, nieszczęść i klęsk żywiołowych, tłumacz musi sprostać różnym etycznie problematycznym sytuacjom i nierzadko pokonać barierę nie tylko niezrozumienia, ale niechęci, wrogości i agresji. Interweniując w sytuacjach życiowych obcokrajowców pomaga w wymianie informacji, negocjowaniu warunków pokoju, więzienia i uwalniania wziętych do niewoli żołnierzy, podpisywaniu

⁶ M. Chrobak, *Między światami. Tłumacz ustny oraz komunikacja międzykulturowa w literaturze odkrycia i konkwisty Ameryki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.

⁷ Indianka z plemienia Szoszonów, która była tłumaczką podczas wyprawy eksploracyjnej M. Lewisa i W. Clarka w latach 1804–1805.

⁸ Tłumaczka i towarzysza życia H. Korteza.

⁹ M. Tryuk, *Przekład ustny środowiskowy*, PWN, Warszawa 2006, s. 20.

traktatów, działalności misji humanitarnych; pomaga zapewnić dostęp do sprawiedliwości, poszanowanie praw człowieka i godności ludzkiej; jest konieczny wszędzie tam, gdzie potrzeba komunikacji między członkami mniejszości językowych (uchodźcami, imigrantami) i przedstawicielami organów i instytucji publicznych.

Różne środowiska i konteksty socjologiczne, w których tłumaczenie się odbywa, dyktują jego różne formy i przebieg, np. *chuchotage* (symultaniczny szept; szepotanka bez użycia sprzętu), w której uczestnicy komunikacji są w bliskim kontakcie fizycznym, niekoniecznie formalnym, atmosfera jest interaktywna i przebieg tłumaczenia dwukierunkowy (*liaison*). Tłumacz w roli koordynatora rozmowy, negocjatora, rozjemcy, pośrednika, osoby zaufanej, rzecznika klienta, adwokata imigranta¹⁰ ma do czynienia z interlokutorami o różnym poziomie wiedzy, różnym statusie zawodowym i społecznym; z różnych – często biegunowo odmiennych kultur.

Przekład środowiskowy jest szczególnie narażony na polityczne i ekonomiczne zmiany, czego dowodem jest imigracja do europejskiej w ostatnich latach, a to, jak tłumacz może wpływać na losy kultury, społeczności, konkretnego człowieka – jak zmienia mikro- i makro-pejzaże ludzkiej komunikacji, widoczne jest w historii przekładu.

Bariery i przesunięcia w zawodzie tłumacza i przekładoznawstwie

Nowe rodzaje i obszary działalności człowieka generują nowe gatunki i rodzaje tekstów, których potrzeby tłumaczenia są coraz większe. Dynamika tworzenia się nowych modalności przekładu, które powstają wraz z tymi zmianami, jest bardzo duża, niektóre wręcz, jak np. *fansubbing* (tłumaczenie amatorskie dla mediów i filmu wykonywane przez użytkowników internetu w sposób indywidualny lub zbiorowy), *language brokering* (tłumaczenie naturalne wykonywane przez nieprofesjonalistów w kontekstach przekładu środowiskowego), *surtitling* (tłumaczenie napisów operowych) – jeszcze nie doczekały się standardowych ekwiwalentów polskich lub funkcjonują w formach zapożyczonych bądź też opisowych.

Tradycyjne bariery języka i kultury ulegają transformacjom, a ich obecna hybrydyzacja wpływa na przekład. Wraz z przekształceniami kontekstów i tłumaczonych tekstów następują transformacje zawodowe. Tradycyjna rola tłumacza literatury pięknej i tekstu pisanego ustępuje roli tłumacza specjalistycznego oraz multimodalnego gatunków nieliterackich. Obraz i komunikat audio-wizualny zastępuje tekst pisany w masowej kulturze, szczególnie młodszych, wirtualnych pokoleń. W coraz większym stopniu potrzebna jest specjalistyczna wiedza tłumacza, a rodzaje specjalizacji kształtują się wraz z rozwojem różnych dziedzin wiedzy oraz zjawisk cywilizacyjno-kulturowych. Stąd powstają nowe zawody tłumaczeniowe: tłumacz tekstów specjalistycznych (tłumacz unijny, tłumacz tekstów prawnych i prawniczych, tłumacz tekstów prasowych, ekonomicznych, itp.), tłumacz środowiskowy, (post)edytor tekstu, ekspert językowy, *in-house translator* (tłumacz na etacie w firmie), menadżer projektów, freelancer, lokalizator, audiodeskryber/-ptor, i inne.

Ponieważ sam proces tłumaczenia ulega różnym transformacjom, zmienia się również pole i charakter badań nad przekładem, od półwiecza budującym nową dyscyplinę przekładoznawstwa. Wraz ze zmianami samych aktywności tłumaczeniowych przekształca się mapa przekładoznawstwa, które będąc dyscypliną

¹⁰ Por. tamże.

o charakterze stosowanym, jest ściśle powiązane z działalnością tłumacza i rynkiem tłumaczeniowym. Teorie wynikają z przemyśleń nad praktyką tłumaczenia, a praktyka tłumaczenia bazuje na studiach przekładoznawczych. Mapa przekładoznawstwa, pierwotnie opisana jako mapa powstającej dziedziny wiedzy przez Jamesa Holmesa, a następnie graficznie przedstawiona przez Gideona Toury'ego¹¹, rozwija się dynamicznie, obejmując nowe zjawiska przekładowe. Heterogeniczność i interdyscyplinarność, cechy immanentne przekładoznawstwa, o obalaniu barier pomiędzy poszczególnymi dziedzinami nauki świadczą bardzo dobrze¹².

Granice te ulegają stałym przesunięciom wraz z powstawaniem nowych obszarów wiedzy, a na stykach tych obszarów tworzą się nowe byty i w przekładoznawstwie przykładem jest AVT, do niedawna nieistniejące, a obecnie bardzo prężnie rozwijające się zarówno w wymiarze praktyki tłumaczenia powstania nowego zawodu tłumacza AVT, jak i teorii przekładu – przekładoznawstwo audiowizualne, mające już również swoje miejsce w instytucjach kształcących tłumaczy – przedmiot AVT w kursach akademickich, a także w innych – np. Stowarzyszenie do Badań nad Przekładem AVT – ASIST¹³. Rozwój tłumaczeń audio-wizualnych podąża za globalną dostępnością internetu i coraz silniejszymi preferencjami wizualnymi współczesnych społeczeństw.

Innymi przykładami tworzenia się nowych subdyscyplin lub dyscyplin (około) przekładoznawczych, przy czym prefiks „około” dokładnie wskazuje na niepewne umocowanie tych obszarów, są:

- *Accessibility Studies* (studia nad dostępnością, np. audiodeskrypcja);
- *Business Studies*;
- *Communication Studies*;
- *Computational Linguistics (Digital Humanities)* ;
- *Game Localisation*;
- *Gender Studies*;
- *Information Processing and Cognitivism (e.g. Cognitive Neuroscience)* ;
- *IT and Computer Science (CAT, MT, terminology, localisation, adaptation, collaboration...)*;
- *Language Pedagogy*;
- *Multilingualism Studies*;
- *Professionalisation*.

Angielskie nazwy tych dziedzin nie są przypadkowe, ponieważ w tym właśnie języku światowej komunikacji naukowej powstaje na ogół nazewnictwo, opis metodologii i badań.

Zmieniają się gatunki tłumaczonych tekstów, typy tłumaczeń, konfiguracje językowe. Geograficzna specyfikacja a propos powstawania dziedziny przekładoznawstwa jest również dość charakterystyczna: Rosja, Polska i Chiny to

¹¹ G. Toury, *Descriptive Translation Studies and Beyond*, John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia 1995.

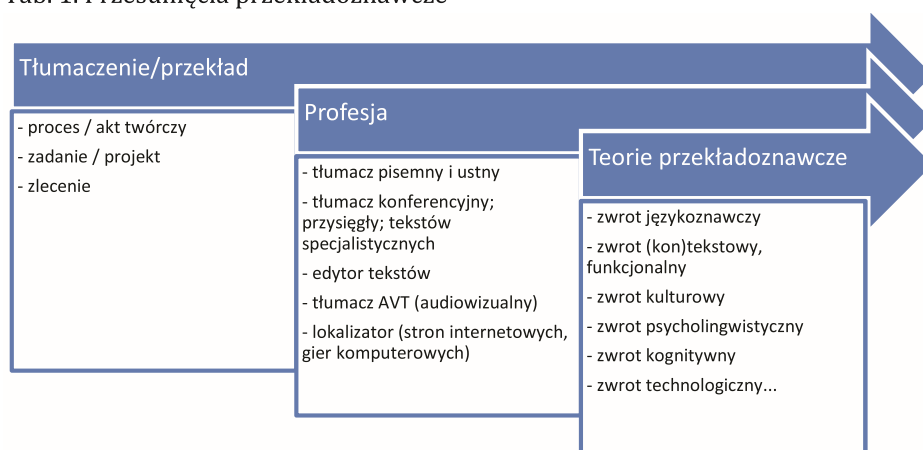
¹² Zob. zestawienie dyscyplin i pojęć, do których przekładoznawstwo się odwołuje w: M. Piotrowska, *Proces decyzyjny tłumacza*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2007, s. 27–30.

¹³ ASIST – the European Association for Studies in Screen Translation, <http://www.esist.org> (17.01.2017).

przykładowe kraje, w których językowa izolacja przyczyniała się do budowania własnych dziedzin studiów i dyskursów przekładoznawczych, a ich udział w globalnym przekładoznawstwie nie był tak wielki w okresie kształtowania się przekładoznawstwa w połowie XX wieku, pomimo ich bogatych tradycji tłumaczeniowych. Kanada, Belgia, Dania, Francja i Niemcy, z drugiej strony – jako kraje wielojęzyczne i wielokulturowe, a równocześnie w dużym zakresie posługujące się językami komunikacji europejskiej: angielskim, francuskim i niemieckim; naturalnie włączyły się do światowej dyskusji nad przekładem, jako pierwsze. Rozwój zainteresowań przekładoznawczych w różnych regionach geograficznych jest związany ze specyfiką językową i historycznym kształtowaniem się relacji międzyjęzykowych, a także z hegemonią polityczną i kulturową. Badaniem tych relacji zajmują się studia polisystemowe, których genezą są prace rosyjskich formalistów z lat 20. XX wieku, a następnie opracowanie izraelskiego badacza przekładu Itamara Even-Zohara z 1978 roku.

Tak więc, zarówno w wymiarze praktycznych tłumaczeń, jak i teoretycznych rozważań nad przekładem bariery ulegają przekształceniom, a ich przekraczanie wynika z powodów technologicznych, kulturowych, historycznych, politycznych, a nie wyłącznie językowych. Różnorodność form tłumaczenia i ekspansja przekładu to również wynik zasadniczych zmian na rynku pracy i w sektorach tzw. LSP (*Language Service Provision*) – usług językowych i TSP (*Translation Service Provision*) – usług tłumaczeniowych. Przesunięcia przekładoznawcze dotyczą więc zarówno pojmowania samego przekładu i tłumaczenia oraz interpretacji uwarunkowań profesjonalnych, jak i, w konsekwencji, myśli teoretycznej.

Tab. 1. Przesunięcia przekładoznawcze

Charakteryzując przekształcenia zawodowe, należy zaznaczyć następujące transformacje:

- transformacje języków i kontaktów międzyjęzykowych;
- zmiany rodzaju działalności tłumaczeniowej: od wszechstronnej działalności tłumacza do wąskich specjalizacji tłumaczeniowych;

- transformacje w specyfice zatrudnienia: od *in-house* (tłumacz na etacie) do *outsourcingu* (zlecenie na zewnątrz usług tłumaczeniowych);
- zmiany rynku pracy: od lokalnego – *freelancing* / agencje tłumaczeniowe i agencje lokalne, zakłady pracy na rynku lokalnym; do globalnego – korporacje i instytucje międzynarodowe;
- globalna rekrutacja tłumaczy (np. instytucje unijne);
- de-personalizacja usług tłumaczeniowych: brak kontaktu bezpośredniego z klientem;
- zmiany trybu pracy: od tradycyjnych tłumaczeń do wirtualności i cyfryzacji.

Psychologia przekładu i punkt widzenia

Czy tłumacz i przekładoznawca mogą prowadzić dialog, mogą się porozumieć i znaleźć wspólny punkt widzenia? Rozważając trzeci z wymienionych terminów, to znaczy „punkt widzenia”, przejdźmy raz jeszcze do wspomnianego tekstu Ryszarda Kapuścińskiego wygłoszonego w Krakowie 12 maja 2005 r. podczas I Światowego Kongresu Tłumaczy Literatury Polskiej zorganizowanego przez Instytut Książki – „Wkład tłumaczy w rozwój kultury”, który następnie został opublikowany pod tytułem: *Tłumacz – postać XXI wieku*¹⁴.

Kapuściński komentuje powszechną anonimowość i niewidoczność tłumacza, którego rolę w kreowaniu kultury i zachowywaniu dziedzictwa literackiego, co autor podkreśla, trudno nie dostrzec i nie docenić. Przez całe wieki tylko nieliczne wyjątki potwierdzały regułę, że tłumacz, jako konkretna osoba znana z nazwiska i osiągnięć znika, a zachowany jest tylko efekt jego działania tłumaczeniowego – przełożony tekst. Taki historyczny stan rzeczy, według Kapuścińskiego zaczął się zmieniać pod koniec XX wieku, by otworzyć wiek obecny akłamacją istotnego statusu tłumacza w społeczeństwie i kulturze. Zjawiska wielokulturowości i wielojęzyczności w zglobalizowanym świecie lokalizują tłumacza, jako mediatora kulturowego, który jest niezbędny w procesie ludzkiej komunikacji, twórczości i w bytowaniu ekonomicznym, politycznym i społecznym.

Kiedy otrzymałem propozycję przygotowania i wygłoszenia tego wykładu, ogarnęły mnie wątpliwości i obawy. Nie jestem bowiem zawodowym tłumaczem i nie mam w tej dziedzinie ani doświadczenia, ani dorobku. Nie jestem również badaczem ani teoretykiem literatury czy znawcą bogatej i złożonej sztuki przekładu [...] Jeżeli jednak ośmielałam się wystąpić tu przed Państwem, to aby powiedzieć, że jesteśmy w tej chwili, w tej właśnie chwili, świadkami narodzin nowej roli i nowego miejsca tłumaczki i tłumacza w świecie, w kulturze i w literaturze współczesnej. Być może nie zawsze to jeszcze dostrzegamy i odczuwamy, ale moment jest istotny i zasługuje na uwagę¹⁵.

Ekspansja myśli przekładoznawczej w dyskursie humanistycznym od drugiej połowy XX wieku, a także obecnie coraz widoczniejsza, coraz bardziej zauważana i doceniana rola tłumacza zdaje się stanowisko Kapuścińskiego w tej kwestii potwierdzać. Tłumacz wydobywa człowieka z izolacji i przekracza dla odbiorcy oryginalnego komunikatu barierę niezrozumienia, a przez to umożliwia pojęcie innego

¹⁴ <http://serwisy.gazeta.pl/kapuscinski/1,23084,2746460.html> (3.06.2005).

¹⁵ R. Kapuściński, *Tłumacz – postać...*, s. 14.

punktu widzenia i poszerzenie horyzontów. Tak więc, granica jednego języka dzięki niemu jest pokonana bez względu na to, jak definiujemy stopnie, poziomy i obszary przekładalności. Pokonanie bariery lingwistycznej niweluje również ograniczenia natury psychologicznej w komunikacji, ponieważ zrozumienie przynosi psychologiczną satysfakcję: „Przekładając tekst, otwieramy Innym nowy świat, tłumaczymy go, a tłumacz – przybliżamy, pozwalamy w nim przebywać, uczynić go częścią naszego osobistego doświadczenia”¹⁶.

Niezrozumienie często było powodem konfliktów, agresji i wojen. Wprost przeciwnie – sukces mediacyjny ratował ludzkie życie, o czym można wspomnieć przytaczając choćby historię prominentnych przypadków tłumaczenia środowiskowego.

Konkluzja

Kapuścińskiego pojmowanie roli tłumacza wykracza poza bariery językowe, gdyż komunikacja ludzka nie jest wyłącznie przekazywaniem komunikatów tekstowych, ale jest porozumiewaniem się w kontekście różnych uwarunkowań kulturowych, historycznych, politycznych i społecznych. Konkludując powyższe uwagi, twierdę, iż tłumaczenie, a także nauka o nim, jest swoistym poznawaniem innych niż własny punktów widzenia, poszerzaniem horyzontów poznawczych i pogłębianiem świadomości; jest ważnym i potrzebnym aktem komunikacji w zmieniających się warunkach – przekraczaniem barier intelektualnych i społeczno-kulturowych.

Literatura

- Chesterman A., *Borders and Boundaries. Q&A with Andrew Chesterman* [wywiad], <http://bcom.au.dk/research/conferencesandlectures/est-congress-2016> (16.01.2017).
- Chrobak M., *Między światami. Tłumacz ustny oraz komunikacja międzykulturowa w literaturze odkrycia i konkwisty Ameryki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.
- Even-Zohar I., *The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem*, [w:] *The Translation Studies Reader*, ed. L. Venuti, Routledge, London–New York 1978/2000, s. 192–197.
- Holmes J.S., *The Name and Nature of Translation Studies*, [w:] *The Translation Studies Reader*, ed. L. Venuti, Routledge, London–New York 1978/2000, s. 172–185.
- Kapuściński R., *Tłumacz – postać XXI wieku*, [w:] *Podróże z Ryszardem Kapuścińskim. Opowieści trzynastu tłumaczy*, red. B. Dudko, Wydawnictwo Znak, Kraków 2007.
- Piotrowska M., *Proces decyzyjny tłumacza*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2007.
- Toury G., *Descriptive Translation Studies and Beyond*, John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia 1995.
- Tryuk M., *Przekład ustny środowiskowy*, PWN, Warszawa 2006.

Bibliografia – aneks historyczny

- A Companion to Translation Studies*, eds. P. Kuhiwczak, K. Littau, Multilingual Matters Ltd., Clevedon–Buffalo–Toronto 2007.

¹⁶ R. Kapuściński, *Tłumacz – postać...*, s. 15.

- Balcerzan E., Rajewska E., *Pisarze polscy o sztuce przekładu. 1440–2005. Antologia*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2007.
- Barnstone W., *The Poetics of Translation*, Yale University Press, New Haven–London 1993.
- Bassnett S., *Translation Studies*, Routledge, London 1980/1991.
- Borowy M., *Dawni teoretycy tłumaczenia: o sztuce tłumaczenia*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1955.
- Brower R. (red.), *On Translation: A Critical Bibliography of Works in Translation Theory*, Harvard University Press, Cambridge 1966.
- Kelly L., *The True Interpreter. A History of Translation Theory and Practice in the West*, St. Martin's Press, New York 1979.
- Nowicka-Jeżowa A., Knysz-Tomaszewska D., *Przekład literacki. Teoria. Historia. Współczesność*, PWN, Warszawa 1997.
- Pieńkos J., *Przekład i tłumacz we współczesnym świecie. Aspekty lingwistyczne i pozalingwistyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.
- Qvale P., *From St. Jerome to Hypertext. Translation in Theory and Practice*, St. Jerome Publishing, Manchester–Northampton 2003.
- Robinson D., *Western Translation Theory. From Herodotus to Nietzsche*, St. Jerome Publishing, Manchester 1997.
- Sadkowski W., *Odpowiednie dać słowu słowo*, Prószyński i Spółka, Warszawa 2001.
- Szczerbowski T., *Rosyjskie teorie przekładu literackiego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2011.
- The Translation Studies Reader*, ed. L. Venuti, Routledge, London–New York 1978/2000.
- Theories of Translation. An Anthology of Essays from Dryden to Derrida*, eds. R. Schulte, J. Biguenet, University of Chicago Press, Chicago–London 1992.
- Translation. History. Culture*, ed. A. Lefevere, Routledge, London–New York 1992.
- Translators through History*, eds. J. Delisle, J. Woodsworth, John Benjamins Publishing Company, UNESCO Publishing, Amsterdam–Philadelphia 1995.

Перевод как путь преодоления барьеров

Резюме

Утверждение, что перевод является инструментом преодоления барьеров, способом, позволяющим проникаться иными точками зрения, может стать поводом для размышлений над многоаспектностью процесса перевода – его психологических составляющих и социокультурной природы. Поскольку процесс перевода подвержен разного рода трансформациям, можно усмотреть также изменения, касающиеся поля и характера его исследований, которые наблюдаются на протяжении более чем полувековой истории существования новой научной дисциплины. Цель представленного анализа – обозначить «сцену» этих исследований с переводом «в роли главного персонажа» (по Р. Капуцинскому), показать, как в процессе перевода удается преодолевать границы непонимания и ограничения, диктуемые законами того или иного языка, текстом или контекстом, а также представить то, каким образом само переводоведение может выходить за рамки дисциплинарных устоев и преобразовываться под влиянием цивилизационных процессов и наново формирующихся требований к деятельности переводчика. В социологической плоскости важно также проследить, каким образом перевод меняет «микро»- и «макропейзажи» межличностной коммуникации в контексте его применения в коммунальной сфере. Всё изложенное позволяет заключить, что перевод – это и способ постижения несвойственных нам взглядов, и средство расширения

горизонтов мысли и познания, и акт коммуникации, способствующий преодолению интеллектуальных и социокультурных барьеров.

Ключевые слова: Р. Капуцински, преодоление барьеров и различий во взглядах, интерпретация, переводоведение, перевод

Translation – Crossing the Boundaries

Abstract

The thesis triggers reflections on multidimensionality of translation and its psychological and socio-cultural aspects. Owing to the fact that the very process of translation constantly undergoes various transformations, the field and scope of translation research, which for the past half a century has continued to build a new academic discipline, alters, as well. The goal of this study is to sketch the scene of this research with the translator as the main agent, according to Kapuściński; and also to present how in translation we cross the boundary of comprehension and overcome limitations of language, text and context. The article also presents how the Translation Studies crosses the borders of its scope and adapts to the civilisation and professional changes. The article demonstrates how through a sociological perspective we are able to see that translation, being an intercultural mediation affects the micro- and macro-landscapes of human communication in the context of community interpreting. Hence, translation is a peculiar way of understanding other than your own points of view, broadening the cognitive horizon, deepening the awareness of culture and communication – it is the process of crossing intellectual and socio-cultural boundaries.

Key words: boundary, Kapuscinski, point of view, translation, Translation Studies

Maria Piotrowska, dr hab. prof. UJ
Uniwersytet Jagielloński
Katedra do Badań nad Przekładem i Komunikacją Międzykulturową

Maria Piotrowska, associate professor
Jagiellonian University
Chair for Translation Studies and Intercultural Communication
e-mail: majpiotrow@gmail.com
+48 602680482